

Інна Володимирівна ДВОРНИК

к. е. н., старший викладач кафедри аграрної економіки, Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Ніжинський агротехнічний інститут»
ORCID ID: 0000-0002-9501-117X
E-mail: i.dvornyk@ukr.net

ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Дворник, І. В. Продуктивність праці в сільському господарстві. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. Том 6. № 2. С. 245 – 251.

Анотація

У статті обґрунтовано сутність продуктивності праці. Визначено, що це виробництво певної кількості продукції (або виконаних робіт установленої якості) за одиницю робочого часу. Продуктивність праці є одним з головних показників, який визначає розвиток галузі, підприємства. Аналіз динаміки продуктивності праці на одного зайнятого в сільському господарстві України показав позитивні результати. Проте досягнутий рівень не відповідає сучасним вимогам. Виокремлено фактори зростання продуктивності праці: організаційно-економічні, техніко-економічні, соціально-економічні, природно-кліматичні. За результатами кореляційно-регресійного аналізу встановлено фактори, що мають найбільший прямий вплив. Інвестиції в аграрний сектор, зростання заробітних плат у галузі, передбачуваність регуляторної політики держави, удосконалені земельні відносини, механізми державної підтримки сільгоспвиробників та підвищення ефективності державного управління галуззю сприятимуть зростанню продуктивності праці в сільському господарстві.

Ключові слова: продуктивність праці, сільське господарство, заробітна плата, обсяг виробництва, інвестиції

Inna DVORNYK

PhD in Economics, Senior Lecturer of the Department of Agrarian Economics, Separated Subdivision of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine «Nizhyn Agrotechnical Institute»

LABOR PRODUCTIVITY IN AGRICULTURE

Dvornyk, I. Labor productivity in agriculture. *Ukrainian Journal of Applied Economics*. 2021. Volume 6. № 2, pp. 245 – 251.

Abstract

The essence of labor productivity is substantiated in the article. It is determined that it is the production of a certain amount of products (or work performed of the established quality) per unit of working time. Labor productivity is one of the main indicators that determines the development of the industry, enterprise. The analysis of agricultural products showed that in general there is a positive trend, in particular crop production. Livestock production is characterized by a decrease. Enterprises produce the most agricultural products - 66% (11.6% of farms), respectively households - 34%. Analysis of the dynamics of labor productivity per employee in agriculture of Ukraine showed positive results. The growth rate in the industry over the past 5 years is 48.81%, including in crop production - 44.61%, in animal husbandry - 61.78%. However, the achieved level does not meet modern requirements. Factors of labor productivity growth are singled out: organizational-economic, technical-economic, socio-economic, natural-climatic. Correlation-regression analysis was used to study the influence of individual factors on labor productivity. It is established that the following have the greatest direct impact: the average engine power of the tractor, the cost of fixed assets, the average monthly salary. The following have the opposite effect: population, number of employees in the agriculture. A positive financial result in agriculture does not increase labor productivity. Investments, wage growth in the agricultural sector, predictability of state regulatory policy, improved land relations, mechanisms of state support for farmers and improving the efficiency of public administration will help increase labor productivity in agriculture.

Keywords: labor productivity, agriculture, wages, production volume, investments.

Вступ

Продуктивність праці - одна з найважливіших економічних категорій, у якій найбільш повно відображається ефективність суспільного виробництва. Тут акумулюється в тісному поєднанні ефективність використання робочої сили, земельних, матеріально-технічних і фінансових ресурсів. Підвищення продуктивності праці належить до вирішальних умов розвитку аграрного виробництва, і на цій основі забезпечення значного поліпшення матеріального добробуту українського народу, здійснення соціальних перетворень на селі.

Економічний аналіз тенденцій розвитку продуктивності праці, впливу окремих чинників на її рівень, обґрунтування основних мотивів, які стимулюють працівників до ефективної діяльності в аграрних формуваннях ринкового типу, потребує подальшого ґрунтовного дослідження цієї важливої проблеми.

У зв'язку з важливістю проблеми як в теоретичному, так і в практичному значенні вона тривалий період була і нині залишається предметом досліджень багатьох науково-дослідних установ, учених-економістів. Значний вклад у вивчення стану та розроблення напрямів підвищення продуктивності праці в сільському господарстві в різний час унесли відомі економісти-аграрники: В. Я. Амбросов [5], М. М. Бабич [1], С. Л. Брю [4], С. М. Кожем'якіна [3], Г. Є. Мазнев [5], К. Р. Макконелл [4], Н. І. Патица [3], П. Т. Саблук [5], А. Д. Чикуркова [7], Р. М. Чорна [8] та ін.

Незважаючи на численні вітчизняні й зарубіжні масштабні дослідження, окремі аспекти проблеми продуктивності праці в сільськогосподарському виробництві потребують уточнень, що зумовлено особливостями нинішнього періоду розвитку галузі. Подальшого дослідження й обґрунтування вимагають основні фактори, що впливають на ефективність праці, та розроблення напрямів підвищення продуктивності праці на сільськогосподарських підприємствах, що вказує на актуальність теми, її теоретичну й практичну спрямованість.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є обґрунтування сутності продуктивності праці, проведення аналізу динаміки продуктивності праці в сільському господарстві України та виявлення основних факторів, що впливають на рівень показника.

Виклад основного матеріалу

Проблема продуктивності праці посідає важливе місце в економіці країни. Продуктивність праці – важливий трудовий показник. Особливого значення набуває зростання продуктивності праці в сільському господарстві. Від його рівня і динаміки залежить чисельність працівників у галузі, рівень і фонд оплати праці, нарощування обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції, забезпечення продовольчої безпеки країни.

Сутність категорії продуктивності праці окремі дослідники вбачають як здатність конкретної праці виробляти певну кількість матеріальних благ (продукції) за одиницю робочого часу, як ступінь плодотворності, здатності конкретної робочої сили виробляти споживчі цінності чи виконувати будь-яку корисну роботу [8].

К. Р. Макконелл, С. Л. Брю під продуктивністю праці розуміють середній продукт праці чи виробіток одного робітника за одну годину. Іншими словами, це поняття характеризує відношення результату до витрат праці [4].

Існує думка, що продуктивність праці – це плодотворність, ефективність суспільної праці в процесі виробничої діяльності людей, здатність конкретних робітників виробляти певну кількість продукції (або виконувати певний обсяг робіт установленої якості) за одиницю робочого часу [5].

Оцінка продуктивності праці може здійснюватися за сукупними витратами живої та уречевленої в засобах і предметах виробництва праці. Зокрема Р. М. Чорна зазначає,

що між ними існує тісний діалектичний взаємозв'язок: жива праця, взаємодіючи з уречевленою, створює матеріальні блага, а уречевлена, у свою чергу, сприяє зниженню витрат живої праці [8].

Результати діяльності підприємств характеризуються обсягом виробленої продукції (табл. 1).

Таблиця 1. Виробництво продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств*

Показники	Роки					Відносне відх-ня 2019 до 2015 рр., %
	2015	2016	2017	2018	2019	
Продукція сільського господарства - всього	596832,8	634433,1	620475,6	671294,0	680982,4	114,10
у тому числі: рослинництво	453016,9	494461,9	480157,0	5293473	538705,6	118,92
тваринництво	143815,9	139971,2	140318,6	1419463	142276,8	98,93

**(у постійних цінах 2016 року; млн грн) [6].*

Аналіз обсягів виробництва продукції сільського господарства показав, що в загальному спостерігається позитивна динаміка (114,10%), зокрема продукції рослинництва (118,92%). На 1,07% зменшилося виробництво продукції тваринництва. Найбільше сільськогосподарської продукції виробляють підприємства – 66% (зокрема фермерські господарства 11,6%), відповідно домашні господарства – 34%.

Продуктивність праці була і буде одним з головних показників, який визначає розвиток галузі, підприємства. Взаємозв'язок між продуктивністю праці й економічним зростанням очевидний, адже продуктивність праці у ринковій економіці є одним з чинників формування сукупної пропозиції (табл. 2).

Таблиця 2. Продуктивність праці на одного зайнятого в сільському господарстві України*

Показник	Роки					Відносне відх-ня 2019 до 2015 рр., %
	2015	2016	2017	2018	2019	
Сільськогосподарське виробництво - всього	624,0	765,0	755,0	867,7	928,6	148,81
у тому числі: рослинництво	660,0	804,0	777,4	900,1	954,4	144,61
тваринництво	503,9	614,6	664,8	730,4	815,2	161,78

**(у постійних цінах 2016 року; тис. грн) [6].*

Аналіз динаміки продуктивності праці на одного зайнятого в сільському господарстві України показав позитивні результати [6]. Зростання показника в галузі протягом останніх 5 років становить 48,81%, у тому числі в рослинництві – 44,61%, у тваринництві – 61,78%. Проте досягнутий рівень продуктивності праці в сільськогосподарському виробництві України не відповідає ні наявним природним та матеріально-технічним ресурсам, ні сучасним вимогам. Рівень продуктивності праці в Україні є меншим порівняно з Німеччиною в 3 рази, Францією – в 4, Великою Британією – 4,5, Канадою – 5,7, США - 8,5, Чехословаччиною – 1,6, Угорщиною – в 1,8 рази [8].

Фактори зростання продуктивності праці – це рушійні сили або причини, під впливом яких змінюється її рівень. Практичне використання факторів продуктивності праці викликає необхідність системного підходу та об'єднання їх у відносно однорідні групи, які поділяємо на чотири групи:

1) організаційно-економічні, що включають поглиблення спеціалізації і розвиток кооперації, вдосконалення організації виробництва й праці, поліпшення його нормування, ліквідацію простоїв з організаційних причин, скорочення чисельності обслуговуючого персоналу;

2) техніко-економічні: вдосконалення техніки, технології, комплексна механізація виробництва та електрифікація, ліквідація простоїв з технічних причин;

3) соціально-економічні: вдосконалення матеріального й морального стимулювання праці, дотримання трудової дисципліни, підвищення кваліфікації працівників, ліквідація плинності кадрів, поліпшення умов праці, побуту й відпочинку працівників, відродження змагання в трудових колективах;

4) природно-кліматичні: клімат, родючість ґрунтів, продуктивність тварин [9].

На території України сформовані неоднакові умови для сільськогосподарського товаровиробника, що серйозно позначається на ефективності, в тому числі й продуктивності праці.

Проаналізуємо деякі фактори, які можуть впливати на продуктивність праці в сільському господарстві [2, 6].

Таблиця 3. Окремі фактори впливу на продуктивність праці в сільському господарстві

Роки	Середньомісячна заробітна плата, грн	К-сть найманих працівників у галузі, тис. осіб	Чисельність сільського населення, тис. осіб	Капітальні інвестиції, млн грн	Основні засоби, млн грн	Сер. потужність двигуна трактора, кВт	Трактори, тис. шт.	Фінансовий результат до оподаткування в с.г., млн грн	Продуктивність праці в с.г., тис. грн
Позначення	x1	x2	x3	x4	x5	x6	x7	x8	Y
2011	1786,0	561,0	14412,2	16703,0	115786,0	83,0	151,3	25565,9	472,4
2012	2024,0	574,0	14328,0	19086,0	135426,0	85,9	150,1	26992,7	458,1
2013	2269,0	429,9	14249,7	18640,0	151833,0	88,4	146,0	15147,3	583,2
2014	2476,0	419,1	14164,9	18388,0	167283,0	90,4	130,8	20529,5	635,6
2015	3140,0	417,0	13341,0	29310,0	205575,0	94,1	127,9	101996,1	624,0
2016	3916,0	410,0	13191,0	49660,0	264859,0	95,1	132,7	90122,1	765,0
2017	5761,0	405,0	13087,2	63401,0	335303,0	97,0	129,3	78786,1	755,4
2018	7166,0	391,0	12972,9	65059,0	399526,0	98,0	128,7	70770,2	867,7
2019	8738,0	383,0	12812,0	58555,0	412489,0	99,1	130,5	90836,3	928,6
Відносне відх-ня 2019 р. до 2011, %	489,25	68,25	88,90	350,57	356,25	119,40	86,25	355,30	196,57

Для вивчення впливу факторів на продуктивність праці використано кореляційно-регресійний аналіз: встановлення взаємозв'язку між результативною (продуктивність праці в сільському господарстві) (y) та факторною (x) ознаками (табл. 4). Вихідні значення показників розміщено в табл. 3.

Таблиця 3. Окремі фактори впливу на продуктивність праці в сільському господарстві

Позначення	Факторна ознака (чинник)	Коефіцієнт детермінації	Коефіцієнт кореляції
x1	Середньомісячна заробітна плата, грн	0,873079	0,934387
x2	Кількість найманих працівників у галузі, тис. осіб	0,716648	-0,84655
x3	Чисельність сільського населення, тис. осіб	0,837755	-0,91529
x4	Капітальні інвестиції, млн грн	0,801343	0,895177
x5	Основні засоби, млн грн	0,919203	0,958751
x6	Середня потужність двигуна трактора, кВт	0,861896	0,944759
x7	Трактори, тис. шт.	0,616644	-0,78527
x8	Фінансовий результат до оподаткування в сільському господарстві, млн грн	0,472179	0,687153

Коефіцієнт кореляції – показник, який використовують для вимірювання щільності зв'язку між результативними й факторними ознаками в кореляційно-регресійній моделі за лінійної залежності. За абсолютною величиною коефіцієнту

кореляції коливається в межах від -1 до +1. Коефіцієнт детермінації (R²) – статистичний показник, що використовується в статистичних моделях як міра залежності варіації залежної змінної від варіації незалежних змінних. Іншими словами, чисельно показує, яка частина варіації залежної змінної пояснена моделлю. Вказує, наскільки отримані спостереження підтверджують модель. Коефіцієнт приймає значення від 0 до 1. Вважається, що чим ближче коефіцієнт до 1, тим кращою є модель.

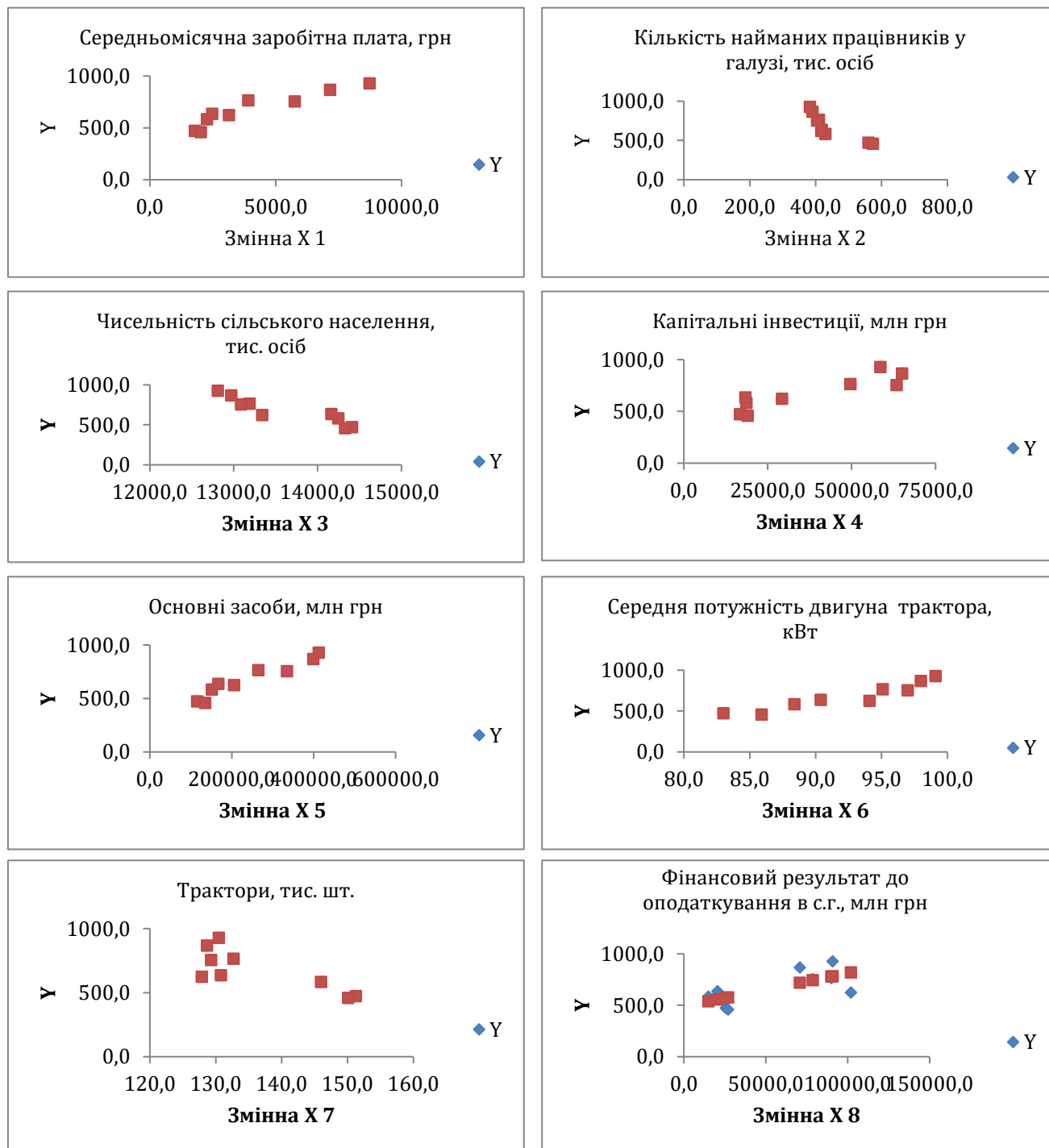

Рис. 1. Графіки кореляційних полів, відповідно до змінних (факторних ознак)

Отже, серед досліджуваних факторів на продуктивність праці в сільському господарстві найбільший прямий вплив мають такі: середня потужність двигуна трактора, вартість основних засобів, середньомісячна заробітна плата. Обернений вплив мають: чисельність населення, кількість найманих працівників у галузі. Позитивний фінан-

совий результат у сільському господарстві не забезпечує зростання продуктивності праці.

Найбільш важливий і ефективний чинник у зростанні продуктивності праці в сільському господарстві є використання передової техніки, економної технології. Аграрна сфера економіки, як ніяка інша, вимагає великих інвестицій, що дозволить перевести галузь на ефективне виробництво, скоротити втрати сільськогосподарської продукції на різних стадіях. Інвестиції в аграрний сектор стримує низький рівень розвитку інфраструктури – в багатьох регіонах немає якісних доріг, до промислових майданчиків не підведені водопровід і каналізація. Інвестиції стають не вигідними, якщо бізнесу доводиться вкладати не тільки у підприємства, а й в інфраструктуру. У зв'язку з цим потрібно дати стимули бізнесу – розвивати агропромисловий комплекс і, разом з ним, сільські території. Уряду необхідно розробити програму спільного розвитку території за участю держави та компаній [9].

Україні потрібно займатися глибокою переробкою, яка на сьогодні відсутня. Продукція сільського господарства повинна максимально перероблятися там, де вона виробляється. Тільки таким чином Україна зможе вирішити головну проблему – низьку продуктивність праці. Якщо порівнювати середній показник доданої вартості на одного робітника ЄС і України, то в Україні він менше в 6 разів, а від Франції менше в 20 разів. Причинами низької продуктивності сільського господарства є технологічна та технічна відсталість АПК. У Німеччині тисячу гектарів землі обробляють 90 тракторів, в Україні – десять. Більшість цієї техніки вже морально і фізично застаріла. Низька продуктивність праці в Україні є результатом невідповідності техніки й капіталоозброєності праці, яка є в 3 рази нижча, ніж в США. Вже багато десятиріч продуктивність праці в сільському господарстві України складає 20-25% рівня США [8].

Важливим залишається і стимулюючий фактор – задоволеність працівників матеріальними умовами (заробітною платою, преміями, доплатами за стаж роботи, посібниками, продажем продукції своїм працівникам зі знижкою та ін.). Варто зауважити, що в 2019 році середня заробітна плата в сільському господарстві становила 8738 грн, що на 25,87% менше, ніж у промисловості, та на 16,76%, ніж середня по Україні [2]. Інші важливі форми мотивації – моральне заохочення працівника, просування його по службі, підвищення кваліфікації, створення сприятливої соціальної атмосфери, розвиток довіри і взаєморозуміння усередині колективу, самостійність і відповідальність і т. д.

Проведення системних реформ в сільському господарстві має забезпечити технологічне переоснащення галузі, перетворення її на ефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому й зовнішньому ринках сектор економіки. Для цього необхідно створити умови для залучення інвестицій, які дозволять підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва. Зокрема слід вирішити такі завдання:

- забезпечити передбачуваність регуляторної політики держави;
- удосконалити земельні відносини;
- удосконалити механізми державної підтримки сільгоспвиробників;
- підвищити ефективність державного управління галуззю.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, зростання рівня продуктивності праці в сільському господарстві є важливим для підвищення конкурентоспроможності економіки в цілому. Проблема потребує більш глибокого вивчення в частині соціально-економічних процесів, що впливають на цей показник. До них належать інвестиційні процеси, соціально-трудова відносина, реформування заробітної плати, земельних відносин тощо.

Перспективними напрямками подальших розвідок щодо підвищення продуктивності праці в сільському господарстві є розробка пропозицій щодо заходів економічної політики з підвищення продуктивності праці в сільському господарстві.

Література

1. Бабич М. М., Загребаленко Ю. Ю. Продуктивність праці в сільському господарстві як фактор забезпечення продовольчої безпеки. *Агросвіт*. 2016. № 13—14, С. 24-29.
2. Державна служба статистики: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Кожем'якіна С. М., Патики Н. І. Процеси підвищення продуктивності праці в сільському господарстві. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. № 10, 2014.
4. Макконелл К. Р., Брю С. Л. Економіка: принципи, проблеми и политика. 11-е изд. К.: Хагар-Демос, 1993. 785 с.
5. Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання: Кол. монографія у 2-х тт. Т. 2 /За ред. П. Т. Саблука, В. Я. Амбросова, Г. Є. Мазнева. К.: ІАЕ, 2001. 851 с.
6. Сільське господарство України за 2019 рік: статистичний щорічник. Веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Чикуркова А. Д. Формування ціни робочої сили в аграрному секторі. *Економіка АПК*. 2001. №1. С. 98 – 100.
8. Чорна Р. М. Продуктивність праці у сільському господарстві як основний чинник, що визначає науково-технічний прогрес галузі. *Продуктивність агропромислового виробництва. Економічні науки*. 2013. № 23. С. 126-133.
9. Шелудько Л. В., Шелудько Р. М. Шляхи підвищення продуктивності праці у сільському господарстві. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. Випуск 8 (61). 2014. С. 93-97.

References

1. Babych, M. M., Zahrebalenko, Yu. Yu. (2016). «Labor productivity in agriculture as a factor in ensuring food security». *Ahrosvit*. № 13—14. P. 24-29.
2. Derzhavna sluzhba statystyky: veb-sait. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Kozhemiakina, S. M., Patyka, N. I. (2014). Protsesy pidvyshchennia produktyvnosti pratsi v silskomu hospodarstvi. [Processes of increasing labor productivity in agriculture] *Efektivna ekonomika*. [Effective economy]. (electronic journal). no. 10.
4. Makkonell, K. R., Bryu, S. L. (1993). Ekonomika: principy, problemy i politika. [Economics: principles, problems and policies]. 11 ed. Hagar-Demos. Kiev. Ukraine.
5. Problemy efektyvnoho funktsionuvannia APK v umovakh novykh form vlasnosti ta hospodariuvannia. (2001). [Problems of effective functioning of agro-industrial complex in the conditions of new forms of ownership and management] In Sabluka, P. T., Ambrosova, V. Ya., Maznieva, H. Ye. IAE. Kiev. Ukraine.
6. Silske hospodarstvo Ukrainy za 2019 rik: statystychnyi shchorichnyk. [Agriculture of Ukraine for 2019: statistical yearbook]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Chykurkova, A. D. (2001). «Formation of labor prices in the agricultural sector». *Ekonomika APK*. No 1, pp. 98 – 100.
8. Chorna, R. M. (2013). «Labor productivity in agriculture as a major factor determining the scientific and technological progress of the industry». *Produktyvnist ahropromyslovoho vyrobnytstva. Ekonomichni nauky*. No 23, pp. 126-133.
9. Sheludko, L. V., Sheludko, R. M. (2014). «Ways to increase productivity in agriculture». *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Serii «Ekonomika i menedzhment»*. Issue 8 (61), pp. 93-97.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2021 р.